

ЗНИЩЕННЯ ВЕЛИКОГО НОВГОРОДА САМОДЕРЖАВНОЮ МОСКВОЮ

Творення Московської держави – це шлях від невеликого Московського князівства, яке знайшло собі потужну підтримку і структурний взірєць у Золотої Орди, що отримав офіційну назву «збирання руських земель» навколо Москви (XIV–XVI ст.). Наслідком його стало утворення тиранічної централізованої самодержавної держави, причому надзвичайно агресивної (з 1321 по 1581 рік збільшила свою площу в 180 разів) [1, с. 550]. Етапи цього процесу добре відомі. До нього також належить знищення Новгородської вічової республіки.

До XIII ст. в Новгороді вже існувала багата політична і правова традиція. Ще на початку XI ст., будучи князем в цьому місті, Ярослав Мудрий відмовився платити данину Києву і тим поклав початок незалежності Новгороду. Ярослав же в 1017 р. за допомогу новгородців у визволенні Києва від поляків і князя Святополка дарував Новгороду особливі грамоти, які стали юридичною підставою незалежності. Згодом протягом багатьох століть всі князі, яких запрошував Новгород, давали клятви на цих грамотах, зобов'язуючись не порушувати вольності новгородців.

Вирізнявся Новгород і своїм політичним устроєм. Вищою владою в Новгороді було віче – збори всіх дорослих чоловіків. Але справжніми господарями на ньому були бояри, які вміло ним маніпулювали. З 1136 р. в Новгороді всі вищі посадові особи обиралися вічем. Новгород перетворився на боярську республіку.

У січні 1478 року московський князь Іван III осадив Новгород, маючи намір ліквідувати останні залишки самостійної колись могутньої держави, і, погрожуючи жителям страшним голодом (місто було відрізане від зовнішнього світу), висунув жорсткий ультиматум: «Вічовому дзвону не бути, посадникові не бути, а державу всю нам держати» [2, с. 387]. Новгородський народ готовий був боротися, але вельможі капітулювали. Віче було скасовано, вічовий дзвін перевезений до Москви, ізольовану посадницю Марфу Борецьку запроторили довічно до в'язниці. Новгород став однією з провінцій Москви.

Підкорення Новгороду, незалежне становище якого було своєрідною протиположністю зростаючому впливу Москви, кардинально змінило політичну ситуацію в руських землях. Іван III і його син Василь III змогли завершити розпочатий в XIV ст. процес «збирання Русі» і на довгі роки встановити абсолютну монархію. Саме з 1478 року Іван III почав титулювати себе: «государ всея Русі» [2, с. 388].

В період правління Івана Грозного Новгород, що був другим після

Москви торгово-ремісничим і культурним центром, був остаточно розгромлений. Опрична політика царя носила антиновгородське спрямування, саме тому під час каральної експедиції 1570 р. Новгород було піддано повному розгрому, а жителів його репресовано.

Чому ж так сталося? Причини цього історик В. О. Ключевський бачить в недоліках політичного устрою Новгорода, а саме в соціальній та земській нерівності, економічній залежності від інших земель, так званого низу, слабкості воєнних сил та ін. [3, с. 449]. Але головними були імперські амбіції сусіднього Московського князівства, що досить посилювалося в той час.

Великий Новгород в політичному плані був цілковитою протилежністю самовладній Москві і завжди стояв на шляху нестримної хижої експансії великих князів і царів московських, від Івана Калити до Івана Грозного.

Саме Великий Новгород реально втілював, говорячи сучасною мовою, «європейський вектор» розвитку майбутнього «великоросійського» народу. Процеси його державного об'єднання в XV ст. ставали вже об'єктивною необхідністю. Якщо говорити про майбутні великоросійські землі, то, на думку окремих українських дослідників, питання стояло так: хто саме очолить об'єднавчий процес – авторитарна Москва чи Новгород? Цю альтернативу Микола Костомаров свого часу формулював так: «удільно-вічова» чи «єдинодержавна» Русь – хто переможе? Він пояснював: «Ідеалом удільно-вічового життя була самостійність земель російського світу, так, щоб кожна земля становила своє ціле у прояві свого місцевого життя і всі разом були б з'єднані одним і спільним для всіх зв'язком. Ідеал єдинодержавного укладу був зовсім іншим. Тут свобода частин приноситься в жертву іншій ідеї – єдиної держави: тут немає й бути не може навіть мови про зв'язок і з'єднання частин, бо самі частини поглинаються, знищуються» [1, с. 552]. Ось навколо чого, власне, точилася боротьба між Москвою й Новгородом.

Отже, Великий Новгород, вільна вічова республіка, яка успадкувала живі демократичні традиції Давньої Русі, був підкорений самодержавною Москвою. Саме прагнення Москви знищити волелюбне місто і приєднати його багаті володіння до своїх, стало на заваді подальшого вільного розвитку Новгорода.

Список використаних джерел:

1. Сила м'якого знака, або Повернення Руської правди / За загальної редакції Лариси Івшиної. – Видання перше. К. : ТірАТ «Українська прес-група», 2011. – 800 с.
2. Борисов Н. С. Иван III. / Н. С. Борисов. – М. : Мол. гвардия, 2000. – 644 с.
3. Ключевский В. Русская история. Полный курс лекций. / В. Ключевский. Книга I. – Минск : Харвест, 2007. – 592 с.